

KÜRESEL ENERJİ JEOPOLİTİĞİ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

GLOBAL ENERGY JEOPOLİTİCS AND ENERGY SECURITY

Cenk Sevim^a

ÖZET

Günümüzde uygarlığımızın devamı için enerji vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Bu sebeple enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları tüm dünya ulusları için büyük önem arz etmektedir. Enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları 1900'lerin başından itibaren bir bozuk madeni paranın iki yüzü gibi olmuş durumdadır.

1950 sonrası dönemde, 1973 enerji krizi, 1979 İran devrimi ve 2011 yılında yaşanan Arap Baharı gibi jeopolitik eksen kayması yaratan olayların enerji güvenliği üzerinde çok önemli etkileri olmuştur.

Bu çalışmanın amacı enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları arasındaki etkileşimin tarihsel süreç içinde açıklanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, enerji politikaları, enerji güvenliği

ABSTRACT

Energy is accepted as indispensable element for continuation of current civilization. In that reason, energy geopolitics and energy security concepts are very important for all world nations. Energy geopolitics and energy security are look like a two side of a coin.

After 1950 periods, some geopolitics axis slides are shown in international area with reason of some facts such as energy crisis in 1973, Iran revolution in 1979 and Arabian spring in 2011. All this facts and geopolitics axis slides act on energy security concepts.

The aim of this study is that explanation of relation between energy geopolitics and energy security with historical perspectives.

Keywords: Geopolitics, energy policy, energy security

GİRİŞ

Sanayi devriminden bu yana dünyada enerji kaynaklarına sahip olabilmek için kıyasıya bir yarış başlamış ve bu yarış birçok savaşa da neden olmuştur. Dünya liderliği ile enerji kaynakları arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Son yüzyıl içinde yaşanan çatışmaya varan bazı önemli krizler, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Kore Krizi, Küba Krizi, Vietnam Savaşı, Arap-İsrail Savaşları, Süveyş Krizi, Birinci Körfez Operasyonu, İkinci Körfez Operasyonudur. Söz konusu krizlerin bazılarının oluşumunda başrolde ve bazılarının oluşumunda da yan rollerde mutlaka enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları yer almıştır.

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca dünyamızda kömür çağından petrol çağına geçiş döneminin sancılı yaşanmıştır. Söz konusu döneme, petrol rezervlerini ele geçirme ve kontrol etme çabası damgasını vurmuştur. Dünyadaki siyasal ve ekonomik güç petrol hammaddesi etrafında ve temelde önceleri İngiltere ve daha sonra Amerika Birleşik Devletlerinin oluşturduğu politikalar çerçevesinde şekillenmiştir.

Yirminci yüzyıl tamamen petrol teknolojilerinin hâkim olduğu bir dönem olarak değerlendirilebilir. Ancak dünyadaki petrol kaynaklarının %95 civarının keşfedilmiş olduğu, petrol üreten ülkelerin pek çoğunun yıllık petrol üretim miktarlarının tepe noktasına ulaştığı ve yıllık tüketim miktarları dikkate alındığında artık petrol yüzyılına da kısmen sonuna gelindiği açıkça ortadadır (Sevim, 2011:3515-3522).

Son yüzyıldaki jeopolitik gelişmeler Avrasya'nın kenar kuşağı üzerinde mücadeleler şeklinde olmuştur. Zengin enerji kaynaklarına sahip Avrasya ve Ortadoğu ile bu kaynakları satın alabilecek ekonomik güce sahip Batı ülkeleri söz konusu jeopolitik mücadelenin merkezinde yer almışlardır. Ayrıca söz konusu kenar kuşağın üzerindeki çatışmaların dışında kalan ama jeopolitik mücadelenin etkilerini sürekli hisseden Afrika ve Güney Amerika'da günümüzde küresel jeopolitiğin parçası olarak kabul görmektedir. (Demir,2010)

Enerji Jeopolitiği

Jeopolitik kavramı ilk kez askeri kavramlar içinde kullanılmaya başlanmıştır. Sonrasında uluslararası ilişkiler alanında kullanılmaya ve uluslararası ilişkiler kapsamında jeopolitik analizler yapılmaya başlanmıştır. Jeopolitik, coğrafi alandaki etkileşimleri ve bunlardan kaynaklanan güç mücadelesini incelemektedir. Jeopolitik analizlerde tarihteki geçmiş eğilimler önemli göstergelerdir. Tarih ve jeopolitik arasında en temel farklılık, tarihin aksine jeopolitiğin açık bir şekilde ileriye görmek adına geçmişe bakmasıdır (Khanna, 2011).

Jeopolitik analizlerde ve değerlendirmelerde kullanılan bazı temel jeopolitik teoriler ve kuramlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Teorisi, Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Spykman'ın Kenar-Kuşak Teorisi, Scitaklian'ın Hava Hâkimiyeti Teorisi (Passing, 2010), Fukuyama'nın Tarihin Sonu Tezi, Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Tezi ve Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası teorisi.

Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Teorisi ve Spykman'ın Kenar-Kuşak Teorisi klasik jeopolitik teoriler olarak kabul edilmektedir. Fukuyama'nın Tarihin Sonu Tezi, Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Tezi, Scitaklian'ın Hava Hâkimiyeti Teorisi ve Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası teorisi de modern jeopolitik teoriler olarak sınıflandırılmaktadır (Friedman,2011)

1950 sonrası soğuk savaş dönemi de dâhil olmak üzere enerji jeopolitiğinde özellikle Avrasya ve Ortadoğu'da bulunan enerji kaynaklarına yönelik jeopolitik kurgularda klasik jeopolitik teorilerden Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Teorisi, Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Spykman'ın Kenar-Kuşak Teorisi ve

modern jeopolitik teorilerden Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası teorisi etkin olmuştur (Brzezinski, 2005). Hatta Mahan 1902 tarihli "Persian Gulf and International Relations" isimli makalesinde ilk kez "Ortadoğu" ifadesini kullanarak jeopolitik literatüre Deniz Hakimiyeti Teorisinin yanı sıra "Ortadoğu" tanımını da kazandırmıştır. Ayrıca Mahan Deniz Hâkimiyet Teorisi kapsamında Orta Doğu'yu dünya hâkimiyetine ulaşmak için stratejik bir bölge olarak ifade etmiştir.

Jeopolitik kavramı 1945'den günümüze kadar inişli ve çıkışlı dönemler geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşına kadar özellikle Almanya ve Anglo-Sakson dünyasında çok yaygın olarak jeopolitik kavramlardan söz edilmekteydi. Ancak Jeopolitik bilimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki belli bir dönem Avrupa'da ki bilim literatürünün kısmen dışına itilmiştir. Bunun temel sebepleri arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası, jeopolitik kavramının, Almanya'nın dünyaya egemen olması için bir stratejik plan denemesi olarak algılanması bulunmaktadır.

Avrupa'da İkinci. Dünya Savaşı sonrasında jeopolitik önemini kaybederken, ABD' de farklı bir yaklaşım sergilemiştir. West Point Askeri Akademisine jeopolitik dersleri konulmuş, diğer eğitim ve düşünce kuruluşlarında da jeopolitik konular üzerinde çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir (Defay, 2005).

Jeopolitiğin geri dönüşü 1970'li yıllarda küreselleşmenin başlangıç döneminde iktidar çekişmelerine konu olan yeni bölgeler ortaya çıkmasıyla olmuştur. Söz konusu dönemde yaşanan 1973 petrol krizi, Vietnam Savaşı ve İran Devrimi gibi stratejik gelişmeler jeopolitik yaklaşımları zorunlu kılmıştır.

18. ve 19. yüzyıllarda dünyada hakim olan Avrupa merkezli jeopolitik güç dengesi Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında tarihte ilk kez Avrupa dışına bir güç merkezi olan ABD'ye doğru geçiş göstermiştir. Soğuk savaş döneminde iki kutuplu olan küresel denge bugün çok kutuplu hale gelmiş, oluşan çok kutuplu sistemde jeopolitik ve jeostratejik ağırlık merkezi kısmen Atlantik bölgesinden Pasifik bölgesine doğru geçiş göstermektedir. Jeopolitik ağırlık merkezindeki değişimlerle tarihin her döneminde büyük bir çekim merkezi olmuş Avrasya sahip olduğu enerji kaynakları ve enerji taşıma güzergâhlarıyla küresel jeopolitikte çok stratejik bir noktaya gelmiş durumdadır (Çomak, 2011).

Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle enerji jeopolitiği, küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini de içermektedir (Demir,2010).

Küresel enerji paradigmasının simetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan kömürden, asimetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan petrole doğru değişim göstermesiyle ülkeler için enerji arzı ve enerji kaynaklarına erişim ulusal güvenlik konusu haline gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, asimetrik bir dağılıma sahip olan petrol ve doğal kaynaklarının küresel enerji paradigması içinde önemli bir yere gelmesiyle jeopolitik kavramı enerji politikalarının oluşturulmasında ve analizinde yararlanılmaya başlanmıştır.

Yeni jeopolitik yapı eskiye göre daha dinamik hale gelmiş ve bunun sonucunda da jeopolitik değişimler daha da hızlanmıştır. Jeopolitik değişimlerin en fazla yaşandığı alan enerji jeopolitiğidir. Bunun en önemli sebebi enerji kaynaklarının rezerv durumuyla ilgili gelişmeler, enerji oyunundaki büyük oyuncuların enerji taleplerindeki hızlı değişimler ve yeni enerji teknolojileridir. Özellikle Çin ve Hindistan gibi ülkelerin enerji taleplerindeki değişimler ve petrol rezervlerinin yüksek olduğu Ortadoğu da yaşanan Arap Baharı gibi yapısal değişimler enerji jeopolitiğinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur.

Enerji jeopolitiğinin birincil basamağı kaynak coğrafyasıdır. Kaynaklar, küresel ölçekte farklı bölgelerde bulunmaktadır. Ancak enerji jeopolitiği açısından önem arz eden kaynak coğrafyası, küresel düzeydeki talebi karşılama kapasitesine sahip rezerv büyüklüklerinden oluşmaktadır. Yeni rezervler devreye girdikçe söz konusu rezervlerin devreye girdikleri bölgelere göre enerji jeopolitiği de güncellenmektedir. Bu sebeple enerji jeopolitiği ağırlıklı olarak petrol, kömür doğal gaz rezerv bölgeleri, söz konusu kaynakların taşınmasında kullanılan transport coğrafyası ve ilgili enerji kaynaklarının talep coğrafyasına odaklanmaktadır. Enerji jeopolitiğinde temel olarak kaynak coğrafyasındaki ülkeler talebi, talep coğrafyasındaki ülkelerde kaynağı çeşitlendirmeyi hedeflemektedirler. Enerji jeopolitiğinde ki en temel sorulardan bir tanesi de “küresel veya bölgesel hâkimiyet için enerji kaynaklarına sahip olmak mı yoksa transport coğrafyasını kontrol etmek mi gerekmektedir ?” sorusudur.

Enerji Jeopolitiğinin Tarihsel Gelişimi

1900’lü yıllardan günümüze kadar enerji politikaları ve jeopolitik arasındaki etkileşim sürekli artış göstermiştir. Jeopolitik yaklaşımların enerji politikaları üzerinde etkin olması küresel enerji paradigmasının simetrik dağılıma sahip olan kömürden asimetrik dağılıma sahip olan petrole doğru olan değişimin sonucu olmuştur.

Petrol sembolik olarak bir enerji kaynağı olsa da, aslında sanayi çağında ekonomik, askeri ve politik güçlerin kaynağı ve yaşanan uluslararası sorunların bazen “gizli”, bazense “görünen” nedenlerinden biridir. Nitekim uluslararası petrol endüstrisi kendine has dinamiklere sahip, zor bir dengeyi tutturmaya çalışan sosyal bir sistemdir. Bu bağlamda, genelde enerjinin özeld petrolün yerel ve uluslararası boyutları olan ve devletler, örgütler, şirketler, toplumlar ve hatta bireyler arası çapraz ilişkileri barındıran bir olgu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Petrolün günümüze değin yaşanan birçok savaşın ve uygulanan uluslararası politikaların ardındaki önemli unsurlardan biri olduğu kabul edilebilir. Nitekim Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasındaki mücadelede kilit bölge Ortadoğu olmuştur. Takip eden dönemlerde de aynı bölge; Arap-İsrail Savaşı, İran-İrak Savaşı ve Körfez Savaşları gibi pek çatışmaya sahne olmuştur. Ortadoğu’yu bu kadar özel kılan tarihsel jeopolitik değerinin yanı sıra modern dünyanın en değerli hammaddesini topraklarında barındırmasıdır. Daha da daraltılırsa modern endüstriyel dünyanın kalbinin Basra Körfezi’nde atıyor olmasıdır.

21. yüzyılda uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politika stratejileri açısından ana belirleyici unsurlardan birisi de enerji kaynaklarıdır. Enerjiye bağımlılık, ülkelerin dış güvenlik yaklaşımlarının şekillendiricilerinden biridir. Bu bağlamda ülkelerin uluslararası hamle ve aksiyonlarını; enerjiye sahip olma, enerji lojistiğinin güvenliğini sağlama ve dünya enerji kaynakları üzerinde denetim kurma dürtüsü ile belirledikleri söylenebilir. Nitekim bugün bir önceki yüzyılın petrol açısından gündemin bir numaralı maddesi olan Ortadoğu’nun yanına petrol ve doğalgaz rezervleriyle 21. yüzyılın tartışmalı bölgelerinden biri olmaya aday Hazar bölgesi de eklenmiştir. Ortadoğu’da petrol için egemenlik mücadelesi devam ederken uluslararası jeopolitik hamleler Hazar bölgesinde de hız kazanmıştır

2011 yılındaki tüketim hızlarına ve kullanılabilir rezerv durumlarına göre mevcut ortalama olarak petrol kaynaklarının 46 ile 50 yıl arasında, doğal gaz kaynaklarının 63 ile 250 yıl arasında ve kömür

kaynaklarının da 119 ile 176 yıl arasında tükeneceği öngörülmektedir. (Doğal gazın rezerv ömür öngörüsünde potansiyel kaya gazı rezervleri de dikkate alınmıştır.) Yapılan bu öngörüler tüketim hızındaki değişiklikler veya yeni rezervlerin bulunması sonucu değişim gösterebilmektedir.

Dünya’da sanayi ölçeğindeki ilk petrol üretim faaliyetleri 1859 yılında ABD’ de Pennsylvania’da başlamıştır. Petrol ilk dönemlerde sadece aydınlatma amacıyla gaz yağı formunda kullanılırken 20. yüzyılın ilk yıllarında içten yanmalı motorlar vasıtasıyla otomobillerde yakıt olarak kullanılmaya başlanmıştır (Sevim, 2009: 93-105). Dönemin öne çıkan enerji şirketi John Rockefeller tarafından kurulmuş olan Standard Oil’ di. Bu şirket 1911’de ABD antitröst yasalarına uygun hareket etmediği için mahkeme kararıyla farklı şirketlere ayrılmıştır. Söz konusu şirketlerden en çok tanınanları günümüzde de önemli enerji şirketleri arasında yer alan Exxon, Mobil, Chevron ve Amaco’dur (Yergin, 1991).

ABD petrol piyasasının farklı bir yapısı vardı. ABD petrol piyasasında çok sayıda küçük petrol üreticisi dolayısıyla çok sayıda petrol kuyusu bulunmaktaydı. Bu durumun oluşmasında ABD’de ki “Ele Geçirme Yasası’nın” etkisi vardı (Yergin 1991). Bu yasaya göre ABD’de toprağın sahibi hem toprak üzerindeki hem de toprak arındaki kaynakların mülkiyetine sahip oluyordu. Bu sebeple günümüzde de Ortadoğu Bölgesinde sadece 3000 tane petrol kuyusu bulunmasına karşın ABD’deki petrol kuyusu sayısı 500.000 civarındadır. O dönemlerde Standard Oil’in ABD’deki başarısının temel nedeni ABD’de ki dağınık halde bulunan bağımsız petrol üreticilerinden petrolü satın alarak kurmuş olduğu boru hattı ve diğer ulaşım sistemleri ile belli merkezlerde toplamasıdır. Bu politika ve organizasyonla Standard Oil ülke genelinde ve hatta kürese ölçekte çok güçlü bir tekel haline gelmiştir.

Ortadoğu bölgesinden Avrupa’ya petrol ihracatı için ilk girişimde bulunan ülke İngiltere olmuştur. İngiltere 1908’de İran’da bulunan petrol rezervlerinden petrol üretimi gerçekleştirmek için Anglo-Pers Petrol Şirketini kurmuştur. Bu şirket ile günümüzün önemli enerji şirketlerinden birisi olan BP’ nin temelleri atılmıştır. Anglo-Pers Petrol Şirketinin kurulmasındaki ve İngiliz Hükümeti tarafından desteklenmesindeki temel neden İngiliz Donanmasının gemilerinde enerji kaynağı olarak kömürden petrole geçmiş olmasıdır.

1900’lerin ilk yıllarında Almanya’da Basra Körfezi bölgesindeki petrol rezervleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu amaca hizmet etmesi için Almanya Berlin’den Basra Körfezine uzanacak olan ve “Berlin-Bağdat Demiryolu” olarak adlandırılan projeye başlamıştır. Söz konusu demiryolu projesinin oluşturulmasının temel nedeni demiryolu inşaatının yapılacağı bölgelerde rahat bir şekilde petrol sondajı yapılacak olmasıydı. Bu projenin başlamasıyla Almanlar Musul ve Kerkük bölgelerinde zengin petrol rezervleri keşfetmişlerdir. Bu keşfin ardından Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu ortak olarak Türk Petrol Şirketini kurmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşının Almanya ve Osmanlı İmparatorluğunun yenilgisiyle sonuçlanmasının ardından zengin petrol rezervlerinin bulunduğu Ortadoğu bölgesindeki jeopolitik yapıda büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu bölgesinde dört yeni devlet kurulmuştur. Bunlardan ikisi Fransa’nın kontrolündeki Lübnan ve Suriye diğer ikisi İngiltere’nin kontrolündeki Irak ve Ürdün’dür. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan bir diğer jeopolitik hamle de İngiltere, Fransa ve ABD tarafından Türk Petrol Şirketinin sahip olduğu petrol üretimine dair imtiyazların paylaşılmasıydı. Bu paylaşım sonucunda Irak Petrol Şirketi kurulmuştur. Söz konusu Irak Petrol Şirketinin dört ortağı bulunmaktaydı. Bu ortaklardan ilki Fransız Petrol Şirketi, diğer ortaklar da Anglo-Pers Petrol Şirketi, Shell ve Amerikan petrol şirketleri konsorsiyumudur.

Bu hisse dağılımında Anglo-Pers Petrol Şirketi ve Shell hisseleriyle büyük ortak İngiltere'ydi. ABD'li petrol şirketlerinin bir bölümü de Irak Petrol Şirketi ile ortaklık yerine Suudi Arabistan bölgesine yoğunlaşmayı tercih etmişler ve bu bölgede petrol sondajı çalışmalarına başlamışlardır. ABD'li petrol şirketleri bölgedeki yapmış oldukları sondaj çalışmalarının yanı sıra Suudi Arabistan'a çeşitli konularda da mali destek sağlamışlardır ve bölgeye yapmış oldukları mali yardımların karşılığında 1933 yılında Suudi Arabistandaki petrol rezervlerinin işletmesine yönelik imtiyazlar Standard Oil Kaliforniya'ya verilmiştir. Bölgede yapılan sondaj çalışmaları sonucunda 1938'de bölgede ilk petrol üretimi gerçekleştirilmiştir (Yergin, 1991).

Suudi Arabistan'daki petrol araştırma ve üretim amacıyla kurulmuş olan ilk ABD'li petrol şirketi CASOC olup bu şirket 1944'de ARAMCO adını almıştır. O dönemde Suudi Arabistan'da yapılan petrol rezervi araştırma çalışmaları sonucunda 16 milyar ton petrol rezervine sahip Ghawar kaynağı, Kuveyt bölgesinde 8 milyar ton petrol rezervine sahip Burgan kaynağı ve 4 milyar ton petrol rezervine sahip Safiniye kaynağı keşfedilmiştir. Söz konusu bu rezervler halen küresel ölçekte en büyük petrol rezervleri arasında yer almaktadır. Suudi Arabistan bölgesinde üretilen petrolün ABD'de üretilen petrole göre önemli oranda maliyet avantajı bulunmaktadır. Varil başına petrol üretim maliyeti ABD'de ortalama 10 \$ civarındayken Suudi Arabistan bölgesinde petrol üretim maliyetleri 0,5 ile 2 \$ arasında değişmektedir (Lacoste, 2008).

Uluslararası enerji politikalarındaki önemli dönüm noktalarından birisi de 1938'de Meksika'nın toprakları üzerindeki tüm yabancı petrol şirketlerini millileştirmesidir. Bu gelişmenin ardından ABD petrol tedariki için Venezüella'ya yönelmiş ve Venezüella ile petrol sahası imtiyazları için "yarı yarıya" olarak da anılan bir antlaşma yapmıştır. ABD ile Venezüella arasındaki bu yeni imtiyaz antlaşması Ortadoğu'da ki devletler ile yabancı petrol şirketleri arasındaki imtiyaz antlaşmalarında değişime ve daha önemlisi bölgedeki jeopolitik dengelerin değişmesine neden olmuştur.

1900'lerin başından itibaren Anglo-Pers Petrol Şirketi İran'daki petrol sahaları üzerinde imtiyaz sahibiydi. Anglo-Pers Petrol Şirketi bu imtiyaz karşılığı İran devletine kendi petrol kazancından ortalama olarak %16 oranında pay veriyordu. Bu durum ABD'nin petrol sahası imtiyazları için Venezüella'ya petrol kazancının %50'ni ödemeye başlamasına kadar sürmüştür. ABD ile Venezüella arasında yapılan %50 oranında gelir paylaşımına dayanan antlaşma sonrası İran'da Anglo-Pers Petrol Şirketinden petrol sahası imtiyazları için daha yüksek pay istemiştir. Ancak İran'ın bu talebi Anglo-Pers Petrol Şirketi tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine İran ülke sınırları içinde bulunan tüm petrol sahalarını millileştirerek tüm petrol imtiyazlarını iptal etmiştir. Bu gelişmenin ardından İngiltere İran petrolünün uluslararası piyasalarda satışını engellemek için lobi faaliyetleri yürütmüştür.

1960 yılında uluslararası enerji piyasalarında dönüm noktası sayılan önemli bir gelişme yaşanmıştır. Petrol sahası işletmecisi şirketlerinin oluşturmuş olduğu fiyat karteline karşı dünya petrol ihracatının %80'nini kontrol eden Venezüella, Suudi Arabistan, İran, Irak ve Kuveyt yönetim merkezi Viyana'da olan OPEC' i (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) kurmuşlardır. Sonraki dönemlerde OPEC' e Katar, Endonezya, Libya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir ve Nijerya'da katılmıştır. OPEC' in jeopolitik olarak ilk hamlesi 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşı sırasında Batı ülkelerine petrol ihracatını durdurması olmuştur. Bu durum uluslararası enerji piyasalarında ciddi dalgalanmalara neden olmuştur.

OPEC' in uluslararası enerji piyasalarına yapmış olduğu ikinci müdahale 1973 yılındaki Kippur Savaşı sırasında Batılı ülkelere petrol ambargosu ile birlikte petrol satış fiyatını dört katına çıkarması olmuştur. 1973 yılındaki petrol krizinden ABD, Batı Avrupa ülkeleri kadar etkilenmemiştir. 1973 yılındaki petrol krizinin Batı Avrupa ülkeleri üzerindeki etkisi oldukça fazla olmuştur bunun sonucunda da Batı Avrupa ülkeleri petrole olan ve dolayısıyla Ortadoğu ülkelerine olan bağımlılıklarını azaltmak için, nükleer enerji santrallerine, yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji yoğunluklarını azaltabilmek için enerji verimliliği projelerine yatırım yapmaya başlamışlardır. 1973 petrol krizinin enerji piyasaları açısından bir diğer önemli sonucu da Ortadoğu ülkelerinde petrol sahalarını millileştirme akımının başlaması olmuştur. Takip eden dönemde enerji piyasalarındaki bir diğer önemli fiyat şoku da 1979 yılındaki İran devrimi sırasında yaşanmıştır.

Kuzey denizinde offshore petrol üretiminin artmasıyla 1980'ler de dünya petrol ihracatındaki %80 oranındaki OPEC payı %50'ye düşmüştür. Bu durum Ortadoğu ülkelerinin petrol gelirlerinde önemli düşüşlere neden olmuştur. Bu dönemde petrol fiyatlarında kontrollü düşüş dönemi yaşanmıştır. 1990 ve 2003 yıllarında Irak'ta ki askeri operasyonlar sırasında kısa dönemli olarak petrol fiyatlarında artışlar görülmüştür. Bu dönemlerde petrol fiyatlarının daha fazla yükselmesi Suudi Arabistan'ın petrol üretimini artırmasıyla önlenebilmiştir. Böylece 2004 yılına kadar küresel petrol fiyatları varil başına 30 \$ civarında kalmıştır.

Arap Baharı Ve Enerji Jeopolitiği

Dünyadaki petrol rezervlerinin %57'si Ortadoğu'da ve %5'de Kuzey Afrika'da bulunmaktadır. Doğal gaz rezervlerinin ise %41'i Ortadoğu' da ve %8'de Kuzey Afrika'da bulunmaktadır. Yani Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyası küresel petrol rezervlerinin yarıdan fazlasına ve doğal gaz rezervlerinin de yarısına ev sahipliği yapmaktadır.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın hidrokarbon rezervleri açısından taşıdığı önemin yanı sıra, bu bölgeden uluslararası pazarlara yapılan petrol, petrol ürünleri ve sıvılaştırılmış doğal gaz sevkiyatı da küresel ölçekte büyük bir öneme sahiptir. Gerek kaynaklara erişimin ve gerekse sevk güzergâhlarının güvenliği, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın enerji arz güvenliği açısından önemini artırmaktadır.

2011 yılı başında Tunus, Mısır ve Libya'da başlayan ve "Arap Baharı" olarak da ifade edilen kriz döneminde Suudi Arabistan 8,4 milyon varil olan günlük üretim kapasitesini 9 milyon varile çıkarmış ayrıca gerekmesi halinde günlük üretimini 12,5 milyon varile yükseltebileceğini bildirmiştir. Bu sebeple küresel enerji piyasalarında petrol arzında 1973 yılındaki Süveyş krizinde olduğu gibi ciddi oranda bir düşme olmamıştır. Ancak Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki istikrarsız ortam nedeniyle özellikle Brent petrol fiyatlarında ciddi artışlar olmuştur. 2010 yılı Haziran-Aralık dönemindeki ortalama petrol fiyatı varil başına 75-85 \$ seviyelerinde seyrederken, Tunus'ta ki olayların başladığı gün 90 \$'a, Libya'da ki olayların başladığı gün 100 \$'a yükselmiş ve olayların üçüncü ayında yani Mart 2011'de ise 114 \$ seviyesine çıkmıştır. Böylece 2008 yılından beri 100\$'lık psikolojik sınır ilk kez aşılmıştır.

Libya ihracat gelirlerinin %95'ni petrol, doğal gaz ve rafineri ürünlerinin satışı yoluyla elde etmektedir. Libya petrol ihracatının %85'ni Avrupa'ya yapmaktadır. Söz konusu Avrupa ülkeleri içinde de İtalya ve Fransa Libya'nın petrol ve doğal gaz açısından en büyük müşterileri durumundadır. İtalya ve Libya arasında 520 km uzunluğundaki yeşil akım doğal gaz boru hattı ile Libya doğal gazı İtalya'ya taşınmaktadır. İtalya Libya'da krizin

başlamasıyla birlikte Rusya, Norveç ve Cezayir'den almış olduğu doğal gaz miktarını artırma yoluna girmiştir. Ancak buna rağmen krizin ilk dönemlerinde İtalya'da günlük doğal gaz ithalatında %13 oranında bir kesinti meydana gelmiştir.

Libya'daki günlük petrol üretimi kriz öncesi dönemde 1,8 milyon varil düzeyindeydi. Libya'daki neredeyse tüm petrol ve doğal gaz üretim tesisleri kara bölgelerinde-onshore- üretim yapmaktadır. Bu durum üretim maliyetlerini düşürürken söz konusu tesislerin bölgesel siyasi istikrarsızlıklardan doğrudan etkilenmesine neden olmaktadır.

2011 yılındaki Libya'daki siyasi iktidarsızlık enerji sektöründe en çok Avrupa 'da ki petrol rafinerilerini ve dolayısıyla da Brent petrol fiyatını olumsuz olarak etkilemiştir. Libya petrolü küresel petrol arzı içinde sadece %2'lik bir orana sahiptir. Ancak Libya petrolünün önemi arz miktarından değil kükürt oranının düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Petrol genel olarak içerdiği kükürt oranına göre sınıflandırılmaktadır. Kükürt oranı %0,5 altında olan ham petrol kükürtsüz olarak kabul edilir ve "sweet oil" olarak isimlendirilir. Libya'da bulunan petrol rezervleri de kükürtsüz petrol sınıfına dâhildir ve kükürt oranı yüksek olan Suudi Arabistan petrolerine daha düşük maliyetlere rafine edilebilmekte dolayısıyla daha yüksek kar marjları ile piyasaya sürülebilmektedir. Avrupa'da bulunana petrol rafinerinin çok büyük bölümü düşük kükürt oranlı petrolün rafine edilmesine göre tasarlanmıştır. Bu sebeple Libya'daki kriz nedeniyle ortaya çıkan Libya petrol arzındaki kesinti Avrupa'daki petrol fiyatlarını-Brent petrol fiyatı- olumsuz olarak etkilenmesine ve büyük bir hızla yükselmesine neden olmuştur.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da ki siyasi istikrarsızlık sonucunda petrol ithal eden ülkelerin ve petrol şirketlerinin dikkatlerini Hazar Bölgesine ve Rus petrol kaynaklarına yönetmesi beklenmektedir. Ayrıca yakın gelecekte Hazar Bölgesinde de yeni jeopolitik değişimlerin ve oluşumların ortaya çıkması kuvvetle muhtemel gözükmektedir.

Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği

Ülkelerin enerji güvenlikleri ile ulusal güvenlikleri arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple günümüzde gerek uluslararası gerekse ulusal arenalarda üzerinde konuşulan konuların başında enerji güvenliği gelmektedir (Sevim, 2009: 93-105). Enerji güvenliği kavramı, enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapısına yönelik olası terörist saldırılarından, yatırım eksikliklerinin doğuracağı kesintilere, kasırgaların doğuracağı engellerden ambargolara, grevlerden lokavtlara, iç savaştan işgale kadar birçok olasılığın birlikte değerlendirilmesini gerektiren bir kavramdır. Bu nedenle enerji politikaları ve arz güvenliği gibi konularda yapılan değerlendirmelerde enerji kaynaklarının coğrafi dağılımlarından, maliyetlerine, taşıma yollarından talep artış eğilimlerine, büyük tüketicilerin ithalat bağımlılıklarından bu kaynakları temin edebilmek için geliştirilen askeri doktrinlere kadar birçok konunun birlikte ele alınabilmesi gerekmektedir (Sevim, 2010: 53-72) ve (Pamir, 2007).

Enerji güvenliği kavramına genel olarak iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri enerjiye diğeri de güvenliğe ağırlık vermektedir. Enerji güvenliğinin, enerji ağırlıklı tanımı enerji kaynaklarının bulunabilirliği, erişilebilirliği ve kabul edilebilirliği kavramlarını içine almaktadır. Enerji güvenliğinin, güvenlik

ağırlıklı tanımı ise enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, çevrim, dağıtım, pazarlama ve tüketim ağındaki tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki olarak korunması anlamını içermektedir (Ediger, 2007). Bu bakış açıları kapsamında enerji güvenliği kavramının enerji ağırlıklı tanımı değişik şekillerde ifade edilebilmektedir. Bu ifadelerden bazıları aşağıdadır;

- Enerji güvenliği; enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikle tüketilmesi,
- Enerji güvenliği; yeterli miktarlardaki enerji kaynaklarına, tutarlı fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkânları vasıtasıyla ve adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesi,
- Enerji güvenliği; dünyadaki enerjinin akılcı ve tasarruflu kullanılması,
- Enerji güvenliği; ekonominin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin devamlı olarak bulunabilmesi diye tanımlanabilir(Sevim, 2009: 93-105).

Enerji güvenliği kavramı Avrupa Komisyonu tarafından, “Stratejik stokların korunması veya ekonomik şartlar için yeterli olmayan ulusal kaynakların yetersizliği yüzünden gelecekte önemli oranda sorun teşkil edecek enerji ihtiyacına karşı, ulaşılabilir ve istikrarlı dış kaynakları sağlama becerisi” olarak ifade edilmektedir. Bu ifade sadece enerji ithalatçısı olan bir ülkeler topluluğu için anlamlıdır. ABD’de Ulusal Enerji Stratejisinde enerji güvenliği için aşağıdaki kavramlar üzerinde durulmuştur;

- Küresel enerji politikaları, küresel ekonomik büyümeyi güvence altına alacak biçimde tasarlanmalıdır,
- Enerji güvenliği konusu, dış politika ve ekonominin birinci önceliği olmalıdır,
- Enerji kaynakları ve başta boru hatları olmak üzere taşıma hatları güvenlik altına alınmalıdır,
- Enerji kaynakları ülkeler bazında çeşitlendirilmeli ve bağımlılık dengesi korunmalıdır (Uğurlu, 2009).

ABD’de Enerji Stratejisindeki enerji güvenliği ile ilgili tanımlar AB’nin tanımına göre daha genel geçer olmakla birlikte bu ifadelerde de enerji güvenliği kavramına ağırlıklı olarak enerji ithalatçısı olan ülkelerin bakış açısıyla bakılmış durumdadır. Enerji güvenliği kavramının enerji ithalatçısı ve enerji ihracatçısı olan ülkeler için farklı anlamları bulunmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olan ve üreten devletler, ekonomik kalkınmalarını sağlamak için talep çeşitliliği ararken, enerji ithalatçısı devletler de arz çeşitliliği peşine düşmektedirler. Bu sayede devletler, enerji güvenliklerini sağlamaktadırlar. Herhangi bir ekonomik ve siyasi kriz döneminde, tüketiciler enerji yokluğuyla karşılaşmamakta; tek bir tüketiciye bağlı kalmayan üreticiler de enerjiden gelir elde etmeye devam edebilmektedirler.

Enerji ithalatçısı olan ülkeler için enerji arz güvenliğini sağlamanın en iyi yolu arz çeşitliliğini sağlamaktan geçmektedir. Enerji arzının çeşitliliğinin sağlanması enerji stratejilerinin merkezini oluşturmaktadır. Enerji arz güvenliğinin sağlanmasında iki temel faktör yer almaktadır. Bunlardan ilki kullanılan

enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi diğeri de söz konusu enerji kaynaklarının sağlandığı bölgelerin çeşitlendirilmesidir (Uğurlu, 2009).

Dünya petrol kaynakları üzerindeki amansız mücadele, 19. Yüzyılın ikinci yarısında İngiltere ve Rusya arasında başlamıştır. Bu dönemde İngiltere Hindistan'a ve Rusya'da Orta Asya'ya yayılmıştır. O dönem yaşanan bu stratejik hamleler “ Büyük Oyun” olarak ifade edilmiştir (Lacoste, 2008). Dönemin önemli güç merkezlerinden olan Almanya'da yapmış olduğu hamlelerle bu oyunun içinde olmuştur. İran'daki petrol kaynaklarını ele geçirmeyi ve Kafkas'lardan Basra körfezine kadar uzanan bölgede hakimiyet kurmayı amaçlayan stratejik mücadeleye ABD'de taraf olmaya o dönemde başlamıştır. 1902 yılında Mahan “Güçlü donanmaya sahip yabancı bir devletin Basra Körfezini kontrol etmesi, Akdeniz'de Cebelitarık ve Malta'nın oynadığı rol gibi bir avantaj yaratacaktır” diyerek durumu ifade etmiştir.

Petrolün stratejik noktalarının önemi 1900'lerin başında ABD'nin de ilgisini çekmeye başlamıştı. 2. Dünya Savaşı sonrasında Büyük Oyunun planlayıcısı rolünü tek başına ABD üstlenmiştir. Büyük Oyundaki temel strateji dönemin stratejik enerji kaynağı olan petrolün paylaşımıdır. Büyük Oyun içindeki stratejik noktalar Ortadoğu, Kafkaslar ve Hazar Bölgesidir. Küresel güç merkezlerinin önem verdiği nokta, enerji kaynaklarının bulunduğu yerlerin ve stratejik ticari geçiş noktalarının kontrolüdür. Dünya petrol tüketiminin hızla artması ve petrol taşımacılığının büyük bölümünün deniz yoluyla olması sebebiyle petrol taşıma güzergâhlarındaki boğazların ve bu boğazlara hükmeden ülkelerin önemleri bir kat daha artmaktadır.

Enerji güvenliği kavramı altında deniz güvenliği konusunun önemli bir yeri vardır. Ayrıca tarih boyunca deniz yolları ve enerji kavramları gerek küresel düzeyde ve gerekse bölgesel düzeydeki ekonomik faaliyetlerinde merkezinde yer almıştır. Yeryüzünün %70'i denizlerle kaplıdır. Yaklaşık 2,2 milyar insan dünya sahillerinin 100 km. içerisinde yaşamaktadır. Birleşmiş milletlere üye ülkelerin de %81'nin denize kıyısı bulunmaktadır. Dünya okyanus ve denizleri üzerinde küresel ticaretin yaklaşık %90'lık bölümü gerçekleşmektedir. Deniz yollarıyla taşınan stratejik ürünlerden bir tanesi de petroldür. Küresel ölçekte doğal gazın yaklaşık %95'i boru hatlarıyla taşınırken ham petrolün sadece %35'i boru hatlarıyla taşınmakta kalan %65'lik bölümü taşınmasında deniz yolları kullanılmaktadır.

Doğal gazın sıvılaştırılarak (LNG)deniz yoluyla taşınması petrole göre daha karmaşık bir teknoloji gerektirmektedir. LNG taşıma maliyeti ile taşınan miktar arasında çok önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple belli miktarın altında LNG'nin deniz yoluyla taşınması ekonomik olamamaktadır. Her geçen yıl küresel doğal talebindeki artışa bağlı olarak denizlerde taşınan LNG miktarı da artmaktadır. 2010 yılı itibarıyla dünya denizlerinde LNG taşıyan gemi sayısı yaklaşık olarak 200 tane ve yakın gelecekte 150 tane daha LNG tankerine ihtiyaç duyulacağı öngörülmektedir. Ayrıca dünya genelinde 17 tane LNG ihracat terminali ve 40 tane LNG ithalat terminali bulunmaktadır. Doğal gazın sıvılaştırılarak deniz yoluyla taşınması petrolün deniz yoluyla taşınmasına göre 7 kat daha pahalıdır. Bu sebeple doğal gaz taşınması için genel olarak boru hattı stratejileri ve bölgesel pazarlar tercih edilmektedir(Demir, 2010).

Tarih boyunca dünya ticaretinde deniz yollarının yüksek kullanım oranına sahip olmasının en önemli nedeni, deniz yollarındaki ulaşım maliyetlerinin yaklaşık olarak kara yollarından 7 kat, hava yollarından 22 kat ve demiryollarından 3 kat daha ucuz olmasıdır. Deniz yollarının, verimli, düşük maliyetli ve yüksek esnekliğe sahip olması küresel ticarete en çok tercih edilen yöntem olmasını sağlamıştır. Günümüzde ULCC olarak ifade

edilen ve yaklaşık olarak 3 milyon varil ham petrol taşıma kapasitesine sahip süper tankerler okyanuslar üzerinde hareket halindedir.

Enerji güvenliği ve deniz güvenliği arasındaki ilişkide ham petrolün yükleme ve boşaltma terminal limanları ile terminaller arasındaki deniz ulaştırma rotalarının boğaz, geçit ve kanallar ile düğüm noktalarının emniyeti ve güvenliği kritik rol oynamaktadır. Günümüz deniz trafiğinde stratejik olarak kabul edilen ve herhangi bir nedenle kapanması halinde uluslararası enerji güvenliğine büyük zarar verecek potansiyele sahip altı tane düğüm noktası bulunmaktadır. Bu düğüm noktaları, Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Süveyş Kanalı, Bab El Mendeb Boğazı, İstanbul-Çanakkale Boğazları ve Panama Kanalıdır.

Hürmüz Boğazı, İran Körfezini Umman Körfezi ve Arap Denizine bağlamaktadır. Hürmüz Boğazının en dar noktaları arasındaki uzunluk 21 deniz milidir. Hürmüz Boğazındaki günlük ortalama ham petrol hareketliliği 17 milyon varil civarındadır. Günümüzde Hürmüz Boğazındaki ham petrol hareketliliğinin dağılımı Asya-Pasifik bölgesine 6,8 milyon varil, Japonya'ya 4 milyon varil, Avrupa'ya 3 milyon varil, ABD'ye 2,2 milyon varil ve Çin'e 1,5 milyon varil şeklindedir. 1982-1988 yılları arasındaki İran-İrak savaşı sırasında bu bölgede toplam 240 petrol tankeri saldırıya uğramış ve bunların 55 tanesi batmıştır. Savaş süresince Basra Körfezindeki deniz trafiği % 25 azalmış ve bu durum sonucu ham petrol fiyatları artış göstermiştir.

Malakka Boğazı, Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusunu bağlamaktadır. Malakka Boğazı, Endonezya, Hindistan ve Çin'i birbirine bağlamaktadır. Boğazın en dar noktası 1,7 deniz mili genişliğindedir. Malakka Boğazındaki günlük ortalama ham petrol hareketliliği 11,7 milyon varil civarındadır. Boğazdan yılda yaklaşık 50.000 ticari gemi geçiş yapmaktadır. Malakka Boğazındaki en büyük problemler deniz korsanlığı, yoğun deniz trafiğinden dolayı meydana gelene deniz kazaları ve deniz kirliliğidir (Gürdeniz, 2009).

Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz'i Akdeniz'e bağlamaktadır. Süveyş Kanalındaki günlük ortalama ham petrol hareketliliği 4,5 milyon varil civarındadır. Bu miktarın 3 milyon varili Sumed Boru hattından geçerken kalan bölümü tankerle taşınmaktadır. 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nın ardından kanalın 8 yıl kapanması Basra Körfezi kaynaklı petrolün Avrupa ve ABD'ye naklinde sorunlara neden olmuştur. Söz konusu kriz döneminde tankerlerin Ümit Burnu'nu kullanmaları yollarının 6000 mil uzamasına neden olmuştur.

Bab El-Mendeb Boğazı, Kızıl Deniz'le Hint Okyanusunu Aden Körfezi üzerinden birleştirmektedir. Boğazın en dar noktası 18 deniz mili genişliğindedir. Bab El-Mendeb Boğazındaki günlük ortalama ham petrol hareketliliği 3,3 milyon varil civarındadır. Boğazı yılda yaklaşık 20.000 gemi kullanmaktadır (Gürdeniz, 2009).

İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlamaktadır. İstanbul Boğazı 17 deniz mili ve Çanakkale Boğazı da 38 deniz mili uzunluğa sahiptir. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarındaki günlük ortalama ham petrol hareketliliği 3 milyon varil civarındadır.

Panama Kanalı, Pasifik Okyanusunu Karaip Denizi ve Atlantik Okyanusuna bağlayan kanalıdır. Panama Kanalındaki günlük ortalama ham petrol hareketliliği 600 bin varil civarındadır. Panama Kanalının herhangi bir sebeple kapanması halinde bölgedeki deniz trafiğinin Macellan Boğazı ile sağlanması gerekecektir. Bu durumda yolun yaklaşık olarak 8000 mil civarında uzaması anlamına gelmektedir.

Herhangi bir nedenle deniz ulaşım çevriminde ham petrol ve yan ürünlerinin taşınması ile ilgili bir uzun süreli bir aksamanın yaşanması küresel veya bölgesel ölçekte kaosa neden olabilmektedir. 1967 yılında Arap-İsrail Savaşı sonrası Süveyş Kanalı'nın 8 yıl süreyle kapalı kalması, İran Körfezinde 1982-1988 yılları

arasında İran-Irak Savaşı esnasındaki tanker savaşları sırasında Hürmüz Boğazı çıkışlı petrol akışının duraksamalara uğraması veya Somali açıklarında 2 milyon varil ham petrol yüküyle kaçırılan 320 bin tonluk süper tanker deniz ve enerji güvenliği bağlamındaki meydana gelen kaosa örnektir.

1973 yılında yaşanan petrol krizi, ilk kez enerji kaynakları konusunda bir güvensizlik ortamı yaratmıştır. 1980'li yılların ortalarında petrol fiyatları düşmüş ancak, petrol krizi sonucu gündeme gelen enerji güvenliği kavramı kalıcı olmuş ve enerji arzının çeşitlendirilmesi, enerji politikalarının vazgeçilmez öğelerinden biri haline gelmiştir.

Petrol rezervleri tükenişe doğru ilerlerken, enerji güvenliği yalnız belli bir yerde üretimin olması ya da rezervin saptanmasını değil, bunların zamanında, ucuza, yeterli düzeyde sisteme entegre edilip taşınabilmesi ve bunun sürekliliğinin sağlanmasını da kapsar. Bu noktada enerji kaynaklarında yaşanan fiyat artışlarının arz güvenliğini önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Diğer yandan enerji kaynağının sürekliliğinin sağlanmasında başta petrol olmak üzere rekabet artarken, petrol üretimindeki zirve noktasının fiyatların çok arttığı bir dönemi başlatacağı kuşkusuzdur. Olası fiyat şoklarından daha az etkilenmek için sanayileşmiş ülkeler stratejik rezervlerinin düzeyini yükseltmekte ve kaynak sağlanan bölgeler arasındaki çeşitliliği artırmaya çalışmaktadırlar.

Petrol rezervlerinin tepe noktasına ulaşmasıyla, büyüyen ekonomiler ile artan enerji ihtiyacının tamamen petrol ile karşılanamayacağı geri dönülmez şekilde anlaşılacaktır. Zirve yılından sonra enerji ihtiyacı artan her ülke giderek azalan üretimden aldığı payı en azından korumak isteyecektir. Böyle bir kırılma noktasından sonra, ülkeler için enerji kaynaklarının paylaşımı, enerji arz güvenliğinden daha büyük bir problem haline gelecektir. Bu noktadan sonra dünya enerji tüketiminin büyük bir bölümünü gerçekleştiren ABD, AB ve geleceğin ekonomik devi olarak değerlendirilen Çin arasındaki stratejik enerji mücadelesi şiddetlenecektir.

Sonuç

Günümüzde küresel enerji sistemi her ne kadar pazar odaklı hale gelmiş olsa da jeopolitik ve dolayısıyla enerji jeopolitiği kavramı enerji politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında önemini korumaya devam etmektedir.

Önümüzdeki 20 ile 30 yıl içinde mevcut enerji paradigmasında bir değişim yaşanmaması halinde küresel enerji talebinde %50 oranında bir artış olacağı öngörülmektedir. Söz konusu bu artışın OECD ülkelerinden ziyade BRIC ülkelerinden gelmesi beklenmektedir. Günümüzde olduğu gibi önümüzdeki 20 yılda Hürmüz boğazının petrol tedariki konusunda başta Asya-Pasifik ülkeleri olmak üzere küresel önemini koruması beklenmektedir.

Enerji jeopolitiğinin, enerji politikaları ve enerji güvenliği kavramları üzerinde bu kadar çok etkin olmasının en önemli nedeni günümüzdeki enerji paradigmasının merkezinde fosil enerji kaynaklarının bulunmasıdır. Fosil enerji kaynaklarından özellikle petrol ve doğal gazın üretim ve tüketim blokları arasında asimetrik dağılım göstermesi de bir diğer önemli faktördür. Özellikle doğal gazın talebin giderek artması sonucu yeni jeopolitik gelişmeler ve uluslararası düzeyde yeni grupların oluşması söz konusu olabilir. Kömürün kaynak ve talep noktaları arasındaki kısmi simetrik dağılımı nedeniyle kömür enerji jeopolitiği kapsamında çok tartışma yaratmayan bir konudur.

Fosil enerji kaynaklarından olan petrol ve doğal gaz sınırlı rezerv değerlerine sahip olmasına ve günümüzde petrol rezervlerinin ekonomik ömrünün 40 yıl gibi öngörülmesine rağmen her iki enerji kaynağı içinde talep çok hızlı artış göstermektedir.

Çalışmanın başından itibaren açıklanmış olan tüm faktörler dikkate alındığında, yeni kaynakların sınırlı olması, kaynaklara olan talebin sürekli artış göstermesi ve kaynakların asimetrik dağılmış olması, küresel güç merkezlerinin kendi uygarlık düzeylerini koruyabilmek için söz konusu kaynaklara erişiminde jeopolitik stratejiler uygulamalarına neden olmaktadır.

Tüm dünyada yenilenebilir enerji paradigmasına geçiş çabaları olmasına rağmen önümüzdeki 30 yıllık dönemde de enerji paradigmasında fosil enerji kaynaklarının önemli bir yer tutacağı öngörülmektedir (Biol, 2011) ve (IEA, 2011). Bu sebeple önümüzdeki 30 yıllık dönemde de enerji jeopolitiği enerji politikalarında ve enerji güvenliğinde önemli bir yer tutmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Biröl, F. (2011). Dünyanın Enerji Görünümü Özet Sunumu. 8.Enerji Sempozyumu, İstanbul.
- Brzezinski, Z. (2005). Büyük Satranç Tahtası. İstanbul. İnkilap Yayınları.
- Çomak, H. (2011). Dünya Jeopolitiğinde Türkiye. İstanbul. Hiperlink Yayınları,
- Defay, A. (2005). Jeopolitik. Ankara. Dost Kitapevi Yayınları.
- Demir, F. (2010). Enerji Oyunu. İstanbul. Ayırım Yayınları.
- Ediger, V.Ş. (2007). Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki. Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu. Ankara.
- Friedman, G. (2011). Gelecek 10 Yıl. İstanbul. Pegasus Yayınları.
- Gürdeniz, C. (2009). Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü. Enerji Güvenliğinde Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu, İstanbul.
- International Energy Agency-IEA. (2011). World Energy Outlook 2011.
- Khanna, P.(2011). Yeni Dünya Düzeni. İstanbul. Pegasus Yayınları.
- Lacoste, Y. (2008). Büyük Oyunu Anlamak, Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi. İstanbul. NTV Yayınları.
- Pamir, N. (2007). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye. 6. Enerji Sempozyumu-Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye Gerçeği, Ankara.
- Passing, D. (2010). 2050. İstanbul. Koton Yayınları, 2010.
- Sevim, C. (2009). Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği Ve Paradigma Değişimleri. Stratejik Araştırmalar Dergisi Sayı 13, s. 93-105.
- Sevim, C. (2010). Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, AB, Çin Ve Hindistan) Üzerindeki Etkileri. Güvenlik Stratejileri Dergisi, Sayı 11, s. 53-72.
- Sevim, C. (2011). Enerji Teknolojilerindeki Anlayış Model Değişimi Ve Hızlı İklim Değişikliği. Journal of Yasar University, sayı 21(6), s.3515-3522.
- Uğurlu, Ö. (2009). Çevresel Güvenlik ve Türkiye’de Enerji Politikaları. İstanbul. Örgün Yayınevi.
- Yergin, D. (1991). Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü. İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.